

ÖRÖKSÉG

NEGYVEN ÉVE HALT MEG KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

KELÉNYI ISTVÁN

LÓTOSZEVŐK

Kosztolányi ifjúkori drámájának keletkezéstörténete

Az Üzenet 1975./2—3. emlékszámában jelent meg Réz Pál összefoglalása a *drámaíró Kosztolányiról*, s korábban Baráth Ferenc monográfiájában (1938) is található egy rövid fejezet, mely szintén ezzel a kérdéssel foglalkozik, de a költő drámáit érdemben még nem vizsgálta az irodalomtörténet. Bár kétségtelen, hogy Kosztolányi nem volt vérbeli drámaíró, mégis akad darabjai közt néhány figyelemre méltó kísérlet. Ilyen a *Lótoszevők* című mesejátéka is, elsősorban az élményi háttér érdekessége miatt (a Lányi Hedvig szerelem ihletése), melyet tanulmányunkban bizonyítunk.

Tájékozódásul fölhasználtuk az említett kiadványokat és Belia György *Babits—Juhász—Kosztolányi levelezése* (1959) — (röviden BJK.) forrásértékű munkájából a megfelelő leveleket és vonatkozó jegyzeteiket. Hivatkozva Réz Pál említett cikkére, bevezetésül soroljuk fel Kosztolányi színműveit:

1902-ben mutatták be egy iskolai ünnepélyen első színpadi zsengejét, *A kékruhást*. Ezt a Reviczkynek hódoló-emlékező jelenetet Kosztolányiné is említi 1938-ban megjelent könyvében (röv. Kné.: 104.).

1903-ban Brenner Józsefet (Csáth Gézát) egy *Dialógról* tudósítja, melyet Dér Zoltán publikált először az Üzenet 1972. júniusi számában. (382—384.)

1904-ben két dráma terve is foglalkoztatja: *Kifelé* c. novellájának dramatiszálása és a *Julianus apostata* ötlete. (BJK. 7. és 28. számú levelek.)

1910-ben írta — (ezt fogjuk igazolni az alábbiakban) — és ebben az évben publikálta a *Lótoszevőket*, mely az első nyomtatásban megjelent egyfelvonásosa. E mesejáték után sorra következnek a báb- és rímjáték-jelenetek (sajtóközlésükre figyelve tehát): a *Csoda* és *A szörny* (1917); *A lovag meg a kegyese* (1919); *A bábjátékos* (1922); *Lucifer a katedrán* (1923); *Kanári* (1924); *Patália* (1925); és végül az 1930-as töredéke, a *Mostoha*, ez csak 1965-ben jelent meg Dér Zoltán gondozásában.

A vizsgálandó mesejátékról, a *Lótoszevőkről* azt írja Baráth Ferenc, hogy „A gondolati elem, a szerelem öncélúsága és egy adott helyzetre való egyénítése a drámának hatáskereső nyelve mellett, kétségtelen értéke.” (l. m. 103.) A dráma „ékes nyelve, lobogó költői hevülete, poétikus cirádái” szecessziós hangulatára célozva Réz Pál pedig D’Annunziót, Wilde-ot, Szomorjyt, sőt Swinburne-t említi irodalmi hatásként, hadd tegyük hozzá, hogy inkább

Tennyson hasonló című poémájára, A *lótuszzevők*re kell gondolnunk mint ihlető forrásra. E rokonság elsősorban a homéroszi történet megváltoztatása miatt szembetűnő. Ugyanis Kosztolányi Odüsszeusza a lótoszevők szigetén marad.

Az *Odüsszeiában* a lótoszevők története mindössze ennyi; a főhős így meséli el Alkinoosznak:

*„Örjögő viharok vittek vala hosszú kilencz nap
Mélységes vizeken; tizedik nap a lótos-evőknek
Országába jutánk: e virágot eszik valamennyen.
Hogy szárazra jutánk, az ivóvízhez seregeltünk,
S karcsu hajóimnál hiveim lakomázni siettek.
És mikoron szomját, éhét valamennyi elűzte:
Néhány jó hivet elküldék hevenyén a vidékre,
Hogy tudakolják meg, mi halandó nép lakik itten?
Két daliát küldék s híradóm ment harmadikának.
Hát hogy elindultak, rábuktak a lótos-evőkre.
Ekkor a lótos-evők nem vétettek hiveimnek,
Sőt kínálgatták, hogy kóstolják a gyümölcsöt.
És ki a lótosnak mézizü gyümölcsseit ette:
Nem hozza hírt hozzánk, nem akart már vissza se térni;
Lótos-evő népség közt vágytanak élni örökké,
S tépni a lótosfát, s a menéssel mit se törődni.
Bármint sirtak, erőszakkal vitetén a hajókhoz,
S az evezőpad alá köttettem erős kötelekkel.
Többi nemes társam nógatva noszoltam azonban,
Hogy kiki nagy-szaporán szálljon föl a karcsu hajókra,
Nehogy a lótosfától a menést váltig halogassák.
Fölszálltak szaporán s evezőpadjokra ülének,
S rendre helyezkedvén, a vizet verték a lapáttal.
Innen nagy-szomorún evezénk váltig csak előbbre.”*

[Kemenes (Kempf) József fordítása; 1905. Lampel R. Könyvkereskedése;
Homeros Odysseiája IX. ének, 82—105.]

Itt, láthatjuk tehát, a hazatérni nem akarókat is megkötözve magukkal viszik, Odüsszeusz meg sem ízleli a lótoszt.

Ezzel szemben Tennyson szelídszemű lótoszevői:

*...„E bájnövényből hordtak ők sokat
és nyújtogattak mindenki elé
gyümölcsös és virágos lombokat;
s ki elfogadta és megízlelé,
a habzaj messziről jött affelé,
mint távol partról; és ha társa éppen
szólt, hangját siri vékonyrak lelé
s mélyen alvónak látsza, bárha ébren
és dobogó szíve zenére vert ülésben.*

*Leültek hold és nap közt, sorban, ott
ahol a sárga parthomok laza
s édes volt álmodozni rólatok,
nő, gyermek, háznép: otthon és haza!
De fáradt volt az evező s az a
meddő hab: fáradt mind a kósza láb.
S az egyik így szólt! „Nem megyünk haza”.
S daloltak mind: Honunk, mint délibáb
tul távol tengeren; nem bujdosunk tovább!”*

(Babits Mihály fordítása)

Tovább fokozza ezt az álom nyugalma utáni vágyat az angol költő még egy nyolc tételes karénnel, s ugyancsak a „Hajós társak, nyugodjatok, nem bujdosunk tovább!” hangsúlyozásával zárja költeményét.

A részletet Babits fordításában idéztük a *Pávatollak* (1920.) műfordításai közül. Pontosabban átköltés ez, mint vallja Kosztolányi barátja: „Tudatos félreértések vannak a versekben. És némelyik — mint a Charmides, vagy a Lótoszevők — egészen megtelt így a saját költészetem képzeletvilágával, a saját lelkek színeivel...”; és ez Babitsnál természetes. A *The Lotos Eaters* e fordítása először a Nyugatban jelent meg 1915-ben. De Babits már korábban is foglalkozik Tennyson-versek átültetésével, s 1905-ben és 1906-ban főhívja Kosztolányi figyelmét más fordításaira, szintén ettől a költőtől. (BJK. 36. és 79. levelek.) Rába György *A szép hűtlenekben* Babits Tennyson-fordításairól szólva megjegyzi, hogy „műfordítói *stiltanulmányai* közt jelentős szerep jut Tennyson költészetének” (58.); s bár ez nem mondható el a műfordító Kosztolányiról, már ti. az, hogy rá is ilyen hatással lett volna a viktoriánus-angol poéta, s ha ő nem is fordította le annak *Lótoszevők*jét, nincs kizárva, hogy eredetiben jól ismerhette azt. Ugyanis más verseket ő is fordított a „poéta laureatus” Lordtól, s ezek helyét is kaptak az 1913-as külföldi antológiájában (*Modern költők*). Az angolokat eredetiből fordította, s ő is „alkotásnak látta a műfordítást, nem reprodukálásnak”. Tennyson művét tehát ő másképpen költötte át, úgy miként magát az ősforrást, Homéroszt is, hogy csak az ötletet őrizte meg belőle. Könnyen szeme előtt lebeghetett az „angol Vergilius” élménye, hiszen 1909-ben éppen Tennyson-centenárium volt! Ez az apropója portréjának, melyet a Viktória-kor ünnepelt költőjéről írt, s ez 1910-ben megjelent *Kísérletek* c. kötetében. Kosztolányinak tehát számos utalás földézhette Tennyson-t. Azt csaknem biztosra vehetjük, hogy angolul olvashatta a *The Lotos Eaters*t, s tán a latinos angol *Ulysses*ét is. Ennyit a hátsról, az irodalmi rokonításról.

Fontosabb, hogy Kosztolányi is átköltötte a maga homéroszi epizódját. Telítette a *Lótoszevők*et költészete képzeletvilágával, saját lelke színeivel. A dráma születése egy ifjúkori nagy szerelem tükörfényében mutatja meg Kosztolányi arcát. Lányi Hedvig, a Fecskelány és a költő vonzalmáról van szó. Dér Zoltán kötete óta (*Fecskelány* Dokumentumregény; Forum, Ujvidék, 1970; a továbbiakban DZ. „F.”) sokat tudunk erről a kapcsolatról. 1907-ben kezdődött egy véletlen találkozással, hogy fellángoljon és egyre hevesebben lobogjon e szerelem, majd később kevésbé, s 1911-ben már egy végső kieroszakolt találkozással kihunyjon.

Idézzünk eme szerelemnek lelkes korszakából egy motívumot Kosztolányi 1908. január 23-i leveléből:

„Kicsoda vagy te, hogy ily könnyű vagy? Könnyű és karcsú, mint a fecske. Te fecskelány! Te fecskelelkű, fecskekönnyűségű, repülő, táncolva repülő lány, te kék égben, kék vizeken csicsergő madár! Te én!! Te költő, te isten, te minden!!” (DZ. „F.” 30—31.)

Allítsuk e levélrészlet mellé a *Lótoszevők* egyik rokon pillanatát (26. old. XI. jelenet) Odüsszeusz és Eulália a kis rablány párbeszédéből:

„Eulália: ... Ugy-e együtt megyünk?

Odysseus: (Mefogja a kezét): *Te kis fecske. Kis fecskelány. Ne félj!*” stb. — a folytatás nem lényeges, (Odüsszeusz az indulás ellen beszél tovább); csupán a *fecskelány* motívum miatt idéztük a levél és a drámarész párhuzamát az élményi háttér közös kontúrjait megvilágítandó.

De állapítsuk meg a dráma keletkezésének dátumhatárait!

Kosztolányiné — a már említett könyvében — így kezdi a Kosztolányival való találkozásának leírását: „1910 telén volt” ... és ezzel zárja: „Most tudtam meg, hogy Kosztolányi Dezsőnek *Négy fal között* című verseskötete már megjelent és nagy sikert ért el. Ady Endre írt róla magaszalkó bírálatot a Budapesti Naplóban. Egy novellás kötete is megjelent már, *Boszorkányos esték* címen s a Modern-könyvtár kis füzet-sorozatában *A szegény kisgyermek panasza*inak első kiadása el is fogyott s a *Lótoszevők* című, *Odüsszeuszról* szóló *mesejátékát megírta*. Ettől fogva figyelni kezdtem a verseire”. (l. m. 184.)

A Magyar Könyvészet adatai megerősítik az 1910-es dátumot, hogy nemcsak megírta a mesejátékot, hanem az ugyanebben az évben meg is jelent a Kritika kiadóhivatalának égisze alatt. (Baráth Ferenc ugyan i. m. 103. oldalán úgy tudja, hogy 1911-ben!) A datálási probléma nyilván abból adódik, hogy a kiadásban nincs föltüntetve a megjelenés éve az OSZK-ban található s általunk ellenőrzött példányban. Higgyünk tehát Kosztolányinének és a Magyar Könyvészet megbízhatóságának, leszögezve: *1910 decemberéig már megjelent a Lótoszevők.*

De mikor kezdhetett hozzá, ha eddigre meg is jelent: ebben az évben, vagy még korábban?

Fontos támpontnak látszik a szerző egyik Babitsnak írt levele *1910 áprilisából*: „Kedves jó barátom, nagyon-nagyon köszönöm mind a két leveledet; az elsőt nem kevésbé (sic!), mint a másodikat. Csüggedő hitemet majdnem csak te szitod bennem. A drámámat beletettem a fiókba s elbúcsúztam tőle, bár nagyon szeretem. *Új drámát írok.* Ezt, mihelyt készen lesz, elküldöm neked s épp oly őszinte kritikát várok tőled, mint a mostani volt.” (BJK. 155. levél) A levélhez fűzött jegyzetében Belia még csak találgathatja, vajon melyik drámát tette már fiókba, hogy a régen megkezdett *Julianusról* van-e szó, vagy egy másikról (?), s az „új drámát írok” magyarázatául ennyit mond: „ennek sem találtam nyomát.” (I. m. 315.)

Ebben a levélben (lásd fent) jelzi még Kosztolányi barátjának, hogy Olaszországba indul: „— hétfőn délután — Rómába megyek, onnan Firenzébe, Paduába, Nápolyba és a Capri szigetre.” Erre utal Hedvignek is levelében: „A hét végén okvetlenül hazamegyek hozzád, mert csak április 11-én indulok Rómába.” (DZ. „F.” 95.) Kosztolányiné (i. m. 174—175. oldalon) azt írja, hogy a költő 1910 júniusában utazott el; ez a nyári út ebben az évben megismételt utazása lehetett, vagy ekkor el sem ment! (Vö. még Belia jegyzete: I. m. 315.) De áprilisban elutazott, az bizonyos (DZ. „F.” 99. és 101.), ugyanis képeslapokat küld szerelmének. Szerelmük ekkortájt fordul válságossá, ebben az útban járja meg ő is a maga „Odüsszeiáját”. Kapcsoljunk még ide egy Kosztolányi-vallomást, melyet 1910 májusában kapott a Fecskeleány: „... az olasz helyeken is állandóan téged láttalak. Szinte nyugtalan voltam. Majdnem azért jöttem haza ily hamar, hogy végre elmondhassam neked mindezt.” És ugyanitt írja: „Egész világosan láttam, hogy nem szeretsz.” (DZ. „F.” 101—102.)

Kapcsolatuk, mely egyre lankad, megkeseredik; a költő számára a szenvedélyből szenvedés lesz. Ennek a reménytelenségnek a kiírását kísérte meg mesejátékában. Már fölídeztük Eulália figuráját, aki Lányi Hedvig városait őrzi, akiről azt mondja verseiben is a költő: „Egy lány, ki én vagyok. Hozzám hasonló.” (*Már néha gondolok a szerelemre*) De még valaki arcát, nevét idézi Eulália: Kosztolányi édesanyját. (De erről később, névetimológiai fejtegetésünkkel lesz szó!)

Közelítsük meg a *Lótoszevőket* egy évvel korábbról, ekkor is Olaszországba készül. Az *Életjel* Miniaturök 21. kötetéből a 44. Kosztolányi-levél közül idézzük: (a 39. levél; Brenner Józsefnek címezve, 1909. július 12-én) „A kislány-ügy pedig egészen az örökkévalóságba billent át. *Ő a Visszatérés és a Tenger.* (...) Én augusztus 1-én apával és öcsémmel Velencébe megyek egy hétre. Aztán Egerbe egy kedves barátomhoz, hogy megnézzem a kislány születési helyét. Egészen meg akarom érteni. Eddig csak sejtettem.”

A „Visszatérés és a Tenger” jelkép két fölfénylő pólusa (akár ha az *Odüsszeia* két pillére, vagy inkább Odüsszeusz útjának örök kettős mozgatója lenne), már az *Odüsszeusz-témát* rejti. A két motívum összekapcsolódott már 1909-ben, tehát Lányi Hedda személyével, s mennyire így lesz ez — valószínűleg is megszenvedve — a következő év jelzett áprilisától, majd júniusától, csak sokkal fájdalmasabban.

Emeljük ki az *Életjel* Miniaturök 21. kötetéből a négy utolsó Kosztolányi-levélnek egy-egy panaszló mozzanatát (a 41. és 42. sorszámú levelet Brenner Józsefnek, a másik kettőt Brenner Dezsőnek írta!):

41. (1910. június) „... ezekben a hónapokban oly szép és rettenetes egyedülleteket élek át.”

42. (1910. június 13.) „El tudod képzelni, hogy fáj az életem és mindentől örökre tönkre vagyok téve?”

43. (1910. június 15.) „Egy erős tisztulási folyamatot élek át; —”

44. (1910. augusztus 1.) Leányfaluról hazamenet — „mint mindig — róla gondolkoztam, köszönősen, de valami gyötrő következetességgel. Ujabbán megint vehemensen elfogott ennek a szüksége. Eddig sohase álmodtam róla. Most azonban — vagy két hete — ciklusos álmodtál.”

(Ez a ciklusos álom tán az 1911-ben megjelent *Őszi koncert?*)

Mindenesetre látjuk, mennyire foglalkoztatta képzeletét Hedda, s gyötrte lelkét ez az év (1910!) a szabadkai kislány emlékével, nosztalgiajával. Visszaulva tehát az ugyanezen év áprilisában Babitsnak küldött levelére, az „új drámát írok” megjegyzése csakis a *Lótoszevők*re vonatkozhat! Ebben írja meg fájdalmát, hogy nincs többé Hedda; nincs Tenger és Visszatérés. Miként Odüsszeusz — képzeletben ő is — a lótoszevők között marad, ahol az élet sebeire gyógyír, álomvirág nyílik. Kihez térjen vissza a vándor, ha nem várja Pénélopé?! (A darabban ugyan Eulália végül ott marad a szigeten Odüsszeusszal, de mit sem változtat a lényegen, a másik énje, aki visszavárja, nincs immár, mert a költő nem akarja hinni többé!)

Az 1910-es év (emlékszünk Kosztolányiné Harnos Ilona leírására!) meghozta az új találkozást is. De az új kapcsolódás küzdelmes folyamatáról is beszámol a költő (akkor még leendő) hitvese; csak 1913. május 8-án vette feleségül Kosztolányi Ilonát! (Krné: I. m. 183—205.)

Folytassuk a *Lótoszevők* elemzését mikrofilológiai vizsgálattal!

1. A mesejátéknak a megjelent példányán kívül tanulmányozható egy gépiratváltozata is, mely a MTA Kézirattárában található (Ms 4617/5 sz.). Ha összehasonlítjuk a két szöveget, apróbb eltéréseket tapasztalunk. Valószínű, hogy a gépiratváltozat (röv. GV) a nyomtatásban megjelent (röv. ny) mesejátéknak közvetlen előzménye, azaz ennek a GV-nak egyik példányát adhatták nyomdába. (Ugyanis szabályos flekk, azaz 25 soros gépelés!) A változások már a korrekktúra javítása közben keletkezettek, s Kosztolányi aprólékos műgondjára világítanak rá. Az elgépeléseket nem említjük, melyek aztán a ny-ban helyesen szerepelnek, csupán az olyan finomításokra figyeltünk föl, melyek érzelmi vagy stilisztikai hatásuk miatt érdekesek. Ilyen például az az Odüsszeuszra vonatkozó *király* szó, mely a GV 6. oldalán még így, kisbetűvel, de a ny 7. oldalán már nagy kezdőbetűvel található; mintha ezzel a főhőst jelképesse nővélné a költő. Egy-egy mondatos betoldás is akad a ny-ban. Fontos érzelmi állásfoglalásra utal Odüsszeusznak egy elbeszélése, mellyel saját gyengeségét indokolja, hogy miért marad a szigeten. Idézzük: (ny 6. o.-ról): „Egyszer láttam egy versenykocsist. A legerősebb és legszebb fiú volt. Izzó porban vágatott előre s mindegyiket elhagyta a versenyen. De mikor a célhoz ért, ott közvetlenül a cél előtt, hirtelen megállott. Én láttam őt. Nem volt ereje tovább menni... *Nem akart*... Bölcs volt...” A kiemelt két szó nem volt a GV-ban még, csak éppen e betoldással sejteti a ny-ban Kosztolányi a történetet önigazolálás fölhozó *akarat*-gyengeségét is. Nem lényegtelen módosítás az sem, hogy a GV-ban emlegetett *violaszínű* királyleányok a ny-ban már *violaszemű* metaforikus képpé változnak. Az egyik közbeszótt emlékezésben (mellyel Agamemnon halálát meséli el az alvilágot is megjárt horgaseszű hős, s retteg, hogy Penelopé is így várja őt) egyetlen szócska változik: köznyelvi használatából népiesen-archaikusabb lesz. A GV *fördő*-je helyett a ny-ban *fördőt* alkalmaz a szerző, s ez nem sajtóhiba. Elképzeltető, Kosztolányinak olyan asszociációja támadt, hogy képzeletében földézett egy korábbi versét. Nézzük meg egymás mellett a drámarészlet és a rokonnak érzett vers hangulatát: (*Lótoszevők* — ny. 21.) Odüsszeusz: „A felesége várta, igen várta, de nem ahogy ő megálmodta. Egy ablakról leste. Onnan kandikált ki a paráznaságtól megsoványodott arca. Az orra ijesztően megnyúlt az éjszakák lázától. Karikás szemei feketén parázslottak. Benn pedig hosszú *ezüst kádban főzte a fördőt*, amiben később halálát lelta a hősök hőse. Ilyen ő is.” Odüsszeusz Agamemnon feleségéről mondja, s Penelopé-ra gondol. Ugyanez a kép jelenik meg a versben is. [*Négy fal között*. Pallas, 1907 kötetéből a III. (Pasztellek) ciklusból idézzük az Agamemnon és

Odisszeusz (sic!) c. verset! Midőn a két hős elbúcsúzik egymástól, lelkiükben megjelenik az otthon, s így festi ezt a szonett szexettéje:

„A hitvesükre gondoltak, mily árva...
S távolba két nő ült a rokka mellett,
Egyik hálót szőtt — másik lábba fejtett.
Az egyik az urát sóhajtvá várta,
Másik kacagva leste, mint egy ördög
S hosszú, ezüst kádban főze a fördőt.”

Nyilván a versbe az ördög rímkénszere miatt került az akusztikailag rokon fördőt, a drámában e hangalakváltozat régies hangulati értéke miatt szerepel. A *Lótoszevők*ből kiemelten idézett motívum és a vers utolsó sora szinte szó szerint megegyezik. Nem merészség tehát azt állítani, hogy a költő ezt a korábban sikeres fordulatot ismét fölhasználta!

II. Érdekes eredményre jutottunk a darabban szereplő személyek névetimológiai boncolásával. Kiindulópontunk az a változtatás, melyet Kosztolányi Homérosszal szemben elkövet: az eposzban alig fölillantott epizód egyfelvonásossá növekszik. Tehát szükségszerűen új szereplőket is ki kellett találnia költőnknek. Kik ezek? Honnan veszi nevüket? Szerepelnek-e valamilyen az *Odüsszeiában*, vagy az *Iliászban*? S ha nem? Ismernie kellett a görög nyelvet annyira, hogy saját maga kreáljon görög vagy görögösen hangzó neveket, ha nem csupán a mitológiát vette alapul! Ha Babitsról beszél-nénk most, nem okozna nehézséget kijelenteni: Babits tudott görögül. Hiszen már 1904-ben azt írja Kosztolányinak többek között: „Olvasom a következő könyveket: ... Homérosz *Odysséia*. Tetszenék nagyon, ha oly irgalmatlanul nem küzdenék a nyelvvel. A görögök közül még Platot és Aischylost for-gatom.” (BJK. 28. levél) De Kosztolányi milyen fokon tudott görögül?

Kosztolányiné könyvében az ötödikes gimnazista Kosztolányi naplóját is bemutatja, s ebben bukkantunk a következőkre: (I. m. 90.). 1901. január 15. „Webel, mintha tudta volna, hogy tegnap mulattam, kiszóllított görögből: meg-álltam a helyemet.” A szabadkai gimnázium 1903. június 10-én kelt érettségi bizonyítványa szerint pedig — (lelőhelye: a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirat-tára; V. an. 2273/1) — görög nyelv és irodalomból jelesen felelt meg (igaz: latinból és németből is!). Tehát Kosztolányinak nem okozott sok gondot, hogy elneveze mesejátékának szereplőit görögül, akár Homérosztól különbözve is! Kik ezek a kitalált személyek az egyfelvonásosban? A címszereplő Odüsszeu-zson kívül (ui. a MTA Kézirattárának GV-a mutatja, hogy eredetileg a mű címe: *Odysseus útja* volt!) még Homérosz figuráját nem kell magyarázni. Továbbá *Eurypylos*, Odüsszeusz barátja az, aki szerepel mindkét műben: az *Odüsszeiában* és a *Lótoszevők*ben is!

Önálló lelemények a trójai lányok, akik a lótoszevők szerepében végül ott marasztalják a főhőst és kíséretét. És valamennyiük neve sem önkényes, — szinte „beszélő” neveket viselnek, melyek belső vagy külső tulajdonságokra utalnak!

1. IRIS — neve a mitológiából ismert, a szívárványt jelöli, ő az istenek hírnöke. Vajon Kosztolányira nem hatott-e barátja, Babits kötetének címével? (Levelek *Irisz Kosztolányi*tól, 1909; vagy a *Himnusz Irishez*, 1908; s a *Ballada Iris fátyoláról*, 1909 c. versekkel.)

2. MELISSA — a mitológiában az egyik nimfa neve, görögül pedig *méhet* jelent. A méhek Zeusz kedvenc állatai voltak, mert gyermekecske korában ők táplálták! E lány, neve szerint itt mézes és fullánkös beszédű. Íme nem véletlen Kosztolányi névválasztása.

3. THEA — nevét nem a mitológiai Theia ihlette (kinek gyermekei: a Hajnal, a Nap és a Hold), hanem föltevésünk szerint *Ibsen* drámájából: a Hedda Gabler egyik hősnőjéről kapta. Magyarázat: Elvstedne — Hedda Gabler ellen-pólusa (aki szereti Ejleret Lövborgot) — így mutatkozik be: „THEA a nevem!” (Modern Könyvtár 153—155 köt. Ibsen: H. G. I. felv. 31., Athenaeum, 1912. ford. Telekes Béla.) Kosztolányi jól ismerte Ibsent, erről a BJK. levelezés is meggyőz.

1904-ben Babitsnak már így emlegeti Ibsent — még az ún. „görög korszaka” idején is —: „...s újra és újra Ibsent cultiválom. Ha modern költőről lehet szó, csak őt említhetjük. Peer Gynt, Solness mester, *Hedda Gabler*, *Nora*.”; és Emil Reich Ibsen-könyvét ajánlhatja barátjának! (BJK. 15. és 17.)

De folytassuk tovább a Thea név merész analógiáját! Először is azzal, hogy a Hedda névre keresünk példát, milyen érzékenyen őrizte ezt magában Kosztolányi a Hedda-szerelem idején. 1909 márciusában a *Vadkacsa* premierje után, szombaton, 8-án üzeni a szabadkai lányikának: „Ma este héttől tizenegyig minden öt percben hallottam a nevét. Magára gondoltam. Desiré.” (DZ. „F”. 52.). Ha tehát a *Vadkacsa* fontos kislányszereplője, Hedvig, Lányi Hedviget idézi a költő képzeletébe, nem kizárt, hogy a Hedda Gabler is meglátotta fantáziáját hasonló képzetársítással. Ezt látjuk a Thea név kiválasztásával igazolódni. A két Thea párhuzamos szerepelemzése segíti föltevésünket, bizonyíthatná — ám csak annyit —, hogy Ibsen Thea Rysingje (Elvstedné) rokon a *Lótoszevők* Thea királylányával. Mindkettő legmélyükön szelíd, gyöngéd jelenség a kegyetlen Hedda Gablerrel és a vad szenvedélyű Iris-szel szemben. Ugy érezzük tehát, nemcsak a már idézett Eulália „fecskelány”-alakjában fogalmazta meg Heddáját Kosztolányi, hanem sokarcúan, a királylányok egy-egy jó vagy rossz tulajdonságában, akár az ellentétében is. Ezért Iris, *Thea*, *Melissa* s Eulália sem más, mint Lányi Hedvig egy-egy arca.

4. EIRÉNÉ — a név azonos az egyik iközismert hőra, azaz évszak-istenno nevével, jelentése: Béke. (Az Eiréné mai alakja: Irén; talán Schneider Irén ismerőse neve inspirálta. Vö. A 44 levélből a 39. [1909!]: „Irénnel kétszer találkoztam. Bájos és elragadó. Egyszer a kávéházba kopogtatott be, máskor a palicsi táncterem ablakából nevetett rám.” (Ugyanitt, mint idéztük, szerepel a Visszatérés és a Tenger: Hedvig motívuma is!)

5. EA — pedig az Eos szó, a Hajnal görög nevének latinositott, alakilag is nőnemű változata Ea néven ugyanis csak a babiloni *Gilgames* eposzban találhatunk mitológiai alakot, de ő férfisten.

6. ALKMÉNÉ — frig jósasszony — e mitológiai névvel tisztelték Heraklész anyját.

Odüsszeusz kísérőit, akiket név szerint a homéroszi lótoszevők-epizódban nem találunk, Kosztolányi leleményesen megnevezi, de nem az *Odüsszeiá*ból, vagy akár az *Illiasz*ból származnak, hanem — valószínűleg fölhasználva görög tudását — saját maga képezi őket. (Kivétel: Eurypylos.)

1. Eudemus — latinus végződésű alakja a görög eu (jó) és a demos szóösszetételnek, tehát jó népű lehetne a fordítása.

2. Theagenes — eredete esetleg a Thea nemzetségbeli, a Thea és a genos (nem, nemzetség) szavakból. A már korábban bizonyított Thea szót még egyszer fölhasználván, ötletesen kombinálta össze a költő.

3. Timon — a iközismert és az újszövetség népszerűsítette görög nevében véljük fölfedezni az eredetijét, jelentése a *thmao* igével kapcsolatos, annyi mint tisztelt, megbecsült. (De a kedvelt Shakespeare is eszébe juthatott Kosztolányinak — az *Athéni Timon!*)

Az elzüllött görög harcosok nevét is görög szavak jelentéséből formálta meg a mesejáték írója. Különösen érdekes, hogy utal is korábbi vitézségükre nevükkel.

1. Hippias — a görög hippos (ló)-ra vezethető vissza. A régiéknél a lóval összefüggésben egy név, inkább nemes mint pejoratív tartalmat jelez (pl. lókedvelő — Filippos).

2. Xanthus — latin végződésű alakja a görög Xanthosnak: Akhillész halhatatlan lovát hívták így, valamint egy folyónak is ez a neve. Jelentése: szőke hajú.

3. Damastés (másképp: Damastenés) — tán a *damao*, damakszo legyözők igében gyökerezik. (?)

Szerepel még a *Lótoszevők*ben két férfinév, Alexandros és Alexis; mindkét név ma is ismerős. A görög *aleko*, *alekszo* igék (védelmez) magyarazzák. Az első név pontos jelentése férfiakat védelmező. Egy közbevetett utalásban szerepel egy női név is a IV. jelenet Kloé-ja valószínűleg az ismert hellenisztikus költő, Longosz nyomán kapta nevét.

Végül kiemelten szóljunk Penelopé szolgálólányáról, a kis rablányról. Neve magyarázataul

EULÁLIA — nem elég jelentését tudnunk, hisz ebből csak annyi derül ki, hogy „szépszávu”. Tudnunk kell még, hogy a költő édesanyját is Euláliának hívták. Idézzük Kosztolányiné művét az *Anyika* c. fejezetből: „Anyikát Euláliának hívják. Azt jelenti: szépen csevegő. Eulália kedves hangú, szépen csevegő édesanya. Szinte csobog, hömpölyög a beszéde, mint patak a medrében.” (I. m. 110. Kosztolányi tehát Eulália valóban kedvesbeszédű alakjában nemcsak a szabadkai kislánynak állított emléket, hanem szeretett édesanyjának is hódol. Ime, ilyen fontos motivációkra bukkanhattunk e névmagyarázatokkal.

III. Kosztolányi a *Lótoszevők* megírásakor forgatta az *Odüsszeiát*, erre számos pontosság utal, de nem mindig törődik ezzel, több pontatlanság is akad. Idézzünk példát mindkettőre:

Az *Odüsszeiában* így panaszkodik Télemekhosz a Mentész alakjában megjelenő bagoly szemű istennőnek:

„Mert valahány fejedelem uralog szirtes szigeteinken
Dulichion — Samoson s erdő koszorúzta Zakynthon,
És sziklás Ithakán valahány bitorolja hatalmát:
Édes anyám kéri s vagyonunk egy cseppig élélik;”

[Kemenes (Kempf) József fordítása. I. m. I. ének, 240—243.]

A *Lótoszevők*ben pedig Iris ezzel riasztja Odüsszeusz bátorságát a hazatéréstől: „Ott vannak a szigetek fejedelmei mind, *Dulichionból*, *Saméból* és az *erdős Zakynthosból* és nevetnek, terajtd nevetnek Eurymachos és Eurynomos a feleséged szeretői. Ismered a szájas Antinorest, Polybos fiát? Ez a leggarázdább. Trónodba ül és trágár adomákat mesél rólad és mindnyájan kacagnak. (ny 19. oldal, VII. jelenet)

A mesejátékból vett idézet arra is jó példa, hogy az epizód ötletét földolgozó fölhasználja az eredeti mű, az *Odüsszeia* fordulatait hűséggel, s arra is példa, hogy kevésbé törődik ezzel. Ugyanis a fent emlegetett két kérő megtalálható Homérosznál, ám a szájas *Antinores* már pontatlanság. A nagyhangú kérő ugyanis *Antinoosz*, s nem Polybos fia ő. Hivatkozásainkkal csak azt szeretnénk volna jelezni, hogy a költő nem szó szerinti hűséggel alkalmazza a forrásművet, annál is inkább, mert említettük, hogy ellentémet építvén belőle, Odüsszeuszt ott marasztja a *lótoszevők* között.

A mesejáték (vagy inkább képes értelmű jelenet) dramaturgiája sokkal izgalmasabb pongyolaságokat takar. Először a darab szerkezetét ismertetjük és rövid cselekményvázlatát adjuk, majd rátérünk egy-két hiba elemzésére.

A cselekmény egyvonalú, lineáris fejlődésű; tizenhárom rövid jelenetet kapcsol össze, egymásból lazán kibontva, szerzőnk. Kivétel talán a X. jelenetben Homérosz megjelenése, mely az eposzok stílusfordulatára, a hatásos „*deus ex machina*” műfogására emlékeztet.

I. Hippys és Xanthus elkényelmesedett görög harcosok, már megízlelték a lótsuzt. Irist keresik, aki a szigeten levő trójai lányok közül a legszebb és legszomorúbb. Kiderül beszélgetésükből, hogy a Fejedelem (Odüsszeusz) is erre tart hazatérőben hajójával.

II. A trójai királylányok (Ea, Thea, Eiréné, Melissa) megtalálják az alvó Irist, akit csaknem benőttek a lila virágok. Fölkeltik bódultságából, s elűjságotlank neki, hogy látták a közepük került görög rablányt, Euláliát együtt sírni a *lótoszevő* elpuhult harcosokkal; mind haza vágyakoztak. Melissa fullánkos gyűlölettel mondja Irisnek: „Ne engedd haza őket. Ne engedd haza Euláliát.”

III. Eulália jön, hajót látott a messzi tengeren. A jelenet Iris és a rablány dialógusa, szópárbaja. Mindketten a királyt várják. Az egyik, hogy ottmarassza, a másikat, hogy ürnőjéhez, Penelopéhoz vigye vissza. Iris, aki titkon szerelmes a várva várt Odüsszeuszba, a homéroszi isteni szeretőre, Kalüpszóra emlékeztet, annak édes önzésével együtt, vagy inkább Kirké ragadozó természetére?

IV. Iris nem hiszi — nem akarja hinni —, hogy Penelopé még mindig, annyi év után is visszavárja férjét. Kigúnyolja hát az ezt bizonygató Euláliát. Kacagva vágja szemébe, hogy a királyné megcsalja az urát, és a tenger öreá, Irisre hallgat: majd az ő karjaiba sodorja Odüsszeust. Eulália azonban így hűti le lángolását: „Te iszonytató, hiába vágyakozol utána. Az uram csak azért köt ki, hogy hazavígyen. Te hiába szereted. Ő az úrnómet szereti csak. Egy rablány is epekedett érte. Kloénak hívták. De ő megkorbácsolhatta és tengerbe dobatta.” (Kosztolányi emberábrázolásának módszere is jelentkezik ebben az idézetben. Semmiféle vágyakozó rableányról nem tudunk a homéri műben, sőt inkább az ellentétéről a „széparcú Melanthó”-ban, aki a kérők-höz nyíltan pártolt s keményen korholta az álrühás hőst. Ez az Eulália szavaival közbeszótt, Odüsszeust „védő” beszéd, finoman fölfedi-rejti Euláliának vonzódását urához. Milközben a párbeszéd tart, feltűnik — akár egy tüzes felhő — a vezér hajója.

V. Iris a frig jósnőhöz, Alkménéhez és varázsszereihez fordul, hogy az szépítő mérgeivel fölékesítse a Király méltó fogadására.

VI. Néhány harcos lép először a lótoszevők szigetére. A lányos arcú Alexandrost arra csábítja Iris, hogy hozza el Odüsszeust is ide, ahol magát kipihenheti, és ahol oly édes és bánatos a lótosz íze.

VII. (Ez a leghosszabb jelenet!) Megérkezik a várva várt hős, kilép a partra. „Halálosan sápadt. Kissé kopasz.” Ez a jellemzés sajátosság megoldása Kosztolányinak, s fontos. Iris éppen erre hivatkozik majd: „Hová akarsz menni? A feleségedhez? Hisz meg sem ismerne. Be sem engedne szép-művű palotádba. (...) Kopasz vagy. Kopasz. Ezzel a vén fejjel akarsz hozzá-menni?”

Az első pillanatban még az elkényelmesedett katonái láttán indulatra lobbant Odüsszeusz, majd ő is leül a lótoszevők közé. Lassan hatni kezd rá az álomhozó virág és Iris szörnyű szépsége. És felesége képzelt hűtlenségét ízlelgetve a mesterségesen fölszított csalódás parazsával a szívében. Iris ölelésébe hamvad haragja.

VIII. Thea és Iris őrzik a Király álmát. (A szelíd és a vad Hedda!) Iris diadalmasan nyugtázza: ... „az enyém.”

IX. A megbékélt nyugalomból Eiréné, a Béke riadalma kelti föl mindnyájukat. Egy kísértetszerű idegent látott a szigeten: „Olyan mint egy szikla. Mint egy bozontos hegy, amit álmunkban látunk... citera van nála és *Odysseust* hívja.”

X. Homérosz jelenik meg, az Énekes, mint valami bösz isten. (Deus ex machina!) Isteni beavatkozás-szerűen próbálja fölírni Odüsszeust; aki előbb boldogan kapva kap a biztatáson: „Homeros, én veled megyek”. Majd csüggetegen: „Nem tudok akarni.” (Itt említjük meg újra, hogy a magát mentető hős egy versenykocsis példájára hivatkozik, aki „nem akart” tovább menni, s ezért — bölcs volt. Kosztolányi kiegészítése, tehát az akaratihány hangsúlyozása miatt került be a nyomtatásba.

XI. Az Énekes a hajókat ment eloldozni. Eulália szánva siratja az egyre gyengülő urát, aki végképp itt akar a szigeten maradni. Ebben a jelenetben hangzik el a híres „*fecskeelőny*” megszólítás, mellyel Lánya Hedvig arcára gondol Kosztolányi. Így szól Odüsszeusz szavaival hozzá: „Csak beszélj. Jó hallani a szavadat, bár nem értem. Jó nézni az arcodat. Mennyien vannak itt. De én azért most nem vagyok köztetek. Olyan messze vagyok mindentől. Az életemtől is. Mikor meg akarunk halni, egyszerre úgy eltávozik tőlünk minden.”

Milyen keserűen szólal itt meg a csalódott költő, akárcsak kisgyermekes panaszaiban: „én előttem már a semmi van.” (*Menj kisgyermek*)

XII. Odüsszeusz a visszatérő Öreget is elküldi: „Pihenni akarok.” Homérosz a valóságot eufemizálva, a költők egyetlen érvéhez fellebbezve a megszépítő hazugság igazát prófétai haraggal kiáltja: „Hamis koszorút fonok a homlokodra. Elmondom, hogy hazamentél... És befedőgöm az időbe hazugságom.” Ez a lelemény talán a darab legnagyobb ötlete!

XIII. Odüsszeusz tehát ott marad a szigeten a lányokkal. De Homérosz elmenőben hátrahagyja hősének az evezőjét. (A görög harcosok sírját szok-

ták volt az evezőkkel ékesíteni!) De a Király már arra is erőfőn, hogy átvegye (Eulália kezéből!) a jelképes eszközt. Iris aggódó kérdésére: „Mit keresel, Király?” — már csak a háromszoros „Az evezőmet” válasszal felel: sírva, ordítva és megcsendesedve szégyene küszöbére borul, a fővényre. Már arra sem méltó, hogy halála szimbólumát átvegye. Ezzel zárul a játék.

A színmű jó ötletből fogant, belső érzelmi dramaturgiája hiteles, mégis antiszcenikus helyzeteivel a tétlenséget hangsúlyozza. (Másképpen persze, mint Csehov eseménytelenségükben is élő drámái!)

Nehezen tudnánk elképzelni színpadon Kosztolányi remek kísérletét, bár ő „színpadra szánta munkáját, s Csáth Géza tervezte, hogy zenét szerez hozzá”. (Réz Pál) Am valóban színszerűtlen, s emiatt nem figyeltek föl rá. (Csak a rádióban hangzott el, itt érvényesült nyelvi ereje, s a belső „cselekményre” figyelhattunk. Erről még szólunk!)

A trójai nőkről többen írtak drámát (Euripidész). Lehetne tehát ez a mesejáték az tragédiájuk is. Az elátkozott lányok, ahogy a darabban nevezik magukat, összetalálkoznak gyűlölt és szeretett ellenségükkel, aki cselével segítette, hogy városukat fölperzseljék. Trójáról szó esik a játékban, ez lehetne érzelmi háttére az ő elvágyódásuknak. Sajnos Kosztolányi nem használja ki e kettős nosztalgia konfliktuslehetőségének poénját, hogy a Tróját fölperzselő achájok is *haza* és *ők*, a Trójából megmenekültek is „*haza*” vágyakoznak. Sőt azt sem emeli konfliktusszintre, hogy a görögök, most elpuhult lótoszevőként kiszolgáltattott volt „*hősök*” lesznek. Az sem kellőképpen motivált, hogy a közéjük érkező Odüsszeusz erkölcsi halála, hogy megizleli a lótszút, e lányok számára a bosszú valamilyen édes lesboszi lehetősége. Odüsszeusz megalkuvása, hogy ott marad velük, inkább *belső tragédia*, s mindenki ezért lesz körülötte félig álomalak. A csaldótt költőnek: Kosztolányi-Odüsszeusznak csak önnön tragédiája a fontos, s az ezt feloldó katarzisz. De végső megtisztulásra nem ídítja a művel azonosulni vágyót! A drámából alig következik a főhős szükségszerű bukása. Csak néhány pillanatra érezzük úgy, indokolt a tovább menni nemakarása. Éppen ezért a dráma ílyetén megoldása, Kosztolányi öngyógyulásának folyamata, s nem annyira Odüsszeusz sors helyzetének drámai földolgozása, mint inkább a Hedda-szerelem költői képlete.

Fontos dramaturgiai vétsége még a szerzőnek, hogy nem ügyel eléggé egyik legfontosabb szereplőjének, Euláliának a drámán kívüli „előéletére”. Mert a színpadi cselekményben, ha találkoznak egy-egy szereplővel, nemcsak arra vagyunk kíváncsiak, mi történik a szkénén vele, hanem *mi történt addig, amig ide nem jött* elénk, amíg meg nem szólalt, egyszóval a színpadon, a drámán kívül! (A klasszikus drámákban, vagy a shakespeare-i dramaturgiában sem játszódik le minden a szemünk előtt.) A legegyszerűbb kérdésünk Euláliával kapcsolatban: *hogyan került a lótoszevők közé?* A választ így kapjuk meg, Odüsszeusznak mandja: „Téged kerestelek a tengeren, Fejedelem. Ezekkel a harcosokkal indultam el, de *ők* idejöttek és itt maradtak.” Ámde éppen ez teszi zavarossá a dolgot, ez a válasz. Miért kereste Odüsszeuszt, saját belső parancsára, vagy úrnője, Penelopé szavára? És honnan indult el, Ithakából (?) — nyilván: mert különben honnan tudhatná, hogy *most* mi van Penelopé szövészéke körül?! De ő azt mondja, *ezekkel a harcosokkal*; — róluk pedig többször is az derül ki mások szavaiból, hogy Trója alatt vitézkedtek még, csak itt puhultak el. A többi görög harcos pedig Odüsszeusz kísérete, tehát *ők* is Trója alól érkeznek ide. Hát akkor kikkel indult el, hogy megkeresse a horgesezű férfit a hírral, a királynő várja őt vissza?! Talán legegyszerűbb úgy fölfogni ezt az ellentmondást, hogy a *hősök* (Hippys, Xanthos és Damastés) Trójából érkeztek ide, az ostrom után; Eulália pedig Penelopé vászna mellől. Mondjuk a lótoszevők földjére már együtt érkeztek, mert útközben találkoztak. De eddig az összetalálkozásig sem kóborolhatott a nyílt tengeren Eulália egyedül!

Akármiyen következetesen találgatunk is itt, a szerző ügytelenségét nem tudjuk feloldani. Elfogadhatóbb lenne, ha Eulália is, akár a mesejáték törvényszerűségei szerint, hípp-hopp ott terem, vagy úgy jelenik meg (deus ex machina) jó tündérlént, akár Homérosz. Csakhogy az egyfelvonásos *nem igazi mesejáték*, tulajdonképpen csak *félrevezető műfajmegjelölés* itt. Sokkal

inkább valamiféle szecessziós álomjátéknak fogható föl, ha a belső képekre, érzések és szavak burjánzására figyelünk. Ezt a sajátságot ragadta meg a darab ősbemutatója, mely a rádióban volt.

1973. április 23-án hangzott el a Kossuth adón 15.08 órától.

„A Végh György által gyengéd kézzel rádióra alkalmazott darab így olyan fórumra került, mely leginkább megfelelt természetének. Ez a nem drámai dráma a hangjáték láthatatlan színpadán legjobb tulajdonságait mutatta, elsősorban nyelvi érzéketlenségét és ezen a helyen feltöltődött erős, költői titokzatosságát. Ezt hangsúlyozta László Endre *félálomhangulatú* rendezése és a három legfontosabb szerep megformálójá” — így méltatja a bemutatót a Magyar Nemzet (1973. április 25-i számában) kritikusa, Görgey Gábor. (Az ősbemutatóról tudomásunk szerint ez az egyetlen recenzió jelent meg!)

Rövid előzetest írt viszont róla a dramatizáló Végh György a Rádióújság (röv. RTV.) XVII. évf. 17. számában.

Szót érdemel ez az előzetes, mert Végh érdeme, hogy találomra Kosztolányi *Lótoszevő*je mellé asszociálja Tennysonét is. (Bizonyítottuk, elképzelhető ez a hatás.) De a rádióra alkalmazó nyilván nem törekedett filológiai pontosságra, csupán jó ötlete volt ez a párhuzamfölfedezés. Viszont tökéletesen téves adatokat közöl az a narratív szövege, mellyel a hallgatót tájékoztatni kívánta, hogy „a *Lótoszevők* valószínűleg 1904 és 1906 között keletkezett”. Tudjuk, ekkortájt más drámák tervel foglalkoztatták Kosztolányit, s tanulmányunkban kifejtettük, *csakis 1910-ben írhatta*. Végh bevezetője, már nem az (RTV) újságban közölte a fenti adatot, hanem ez a dráma szövegéhez illesztett prelúdiúm, melyet Mednyánszky Ági mondott el. Erre a szövegre és az adaptáció forgatókönyvére a Rádió Archívumában az írott dokumentációk közt találtunk, nem elégedvén meg az (RTV) újságban közölt szereposztással sem. Ugyanis csak a főbb szerepeket közlik itt szerep és színész-név szerint (Odüsszeusz, Iris, Homérosz, Eulália, Alkméné), a többieket csak névsorba szedik.

Az írott dokumentációk közt a *Lótoszevők* rendezői (vagy esetleg ügyelői) példányát vizsgálva, összegezve ismereteinket, a dráma bemutatójáról a következőket közölhetjük:

A rádiófelvétel napja: 1972. június 1. A hangszalagra rögzítés után a hangjáték leltári száma: BL. 147 827. (Tekercsszám: 63660). Időtartama: 56 perc.

A szereposztás:

Odüsszeusz:	Nagy Attila	Theagenes:	Pathó István
Iris:	Ruttkai Éva	Timon:	Ambrus András
Homérosz:	Kömüves Sándor	Hippys:	Basilides Zoltán
Melissa:	Csűrös Karola	Xanthus:	Dégi István
Thea:	Lengyel Erzsi	Damastes:	Viola Mihály
Eiréné:	Tóth Judit	Alexandros:	Gera Zoltán
Éa:	Fodor Zsóka	Alexis:	Garics János
Eulália:	Flvai Klári	1. görög harcos:	Verebes Károly
Alkméné:	Pártos Erzsi	2. görög harcos:	Turgonyi Pál
Eurypylos:	Raksányi Gellért	3. görög harcos:	Galgóczi Imre
Eudemos:	Kovács István		

A bevezetőt Mednyánszky Ági mondta el.

Szenkesztő: Szablyár Ferenc

Rendező: László Endre

A nyelvi szépséget fölerősítő rádióbemutató arról győzött meg, hogy ez az ifjúkori színpadi zsenge méltó a későbbi Kosztolányihoz is. A fiatal költő gyógyította magát benne. Fájdalmából fogant „álomjáték” ez, egy nagy szerelem édesbús bűvöletében.